

Suvi Soininen

Vapaus, valtio ja politiikka

Englantilaisen politiikan filosofin Michael Oakeshottin (1901–1990) käsitys vapaudesta ja sen kehittyminen toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista aina hänen pääteokseensa *On Human Conduct* (1975) saakka muodostaa tarinan, jota tässä artikkelissa seurataan. Näinä vuosina hänen tuotantonsa pääpaino oli poliittisessa ajattelussa, joten myös hänen vapauden käsityksensä on suhteutettava tähän. Vapautta voidaan pitää yhtenä politiikan teorian peruskäsitteistä – ideana tai kulmakivenä – ja näin ollen myös Oakeshottia on hyvä verrata aiempiin ja nykyisiin politiikan teorian perinteisiin.

Laajalti oppineen Oakeshottin voidaan sanoa keskustelevan niin brittiläisen ja saksalaisen idealismin, eksistentialismin kuin republikanisminkin kanssa, vain muutamia ajattelun traditioita mainitakseni. Sijoitan hänet kuitenkin tässä artikkelissa lähinnä viimeksi mainittuun ja aikalaiskontekstiin sekä brittikeskusteluissa vallitseviin vapauden käsityksiin, pystyäkseni antamaan edes jonkinlaisen vastauksen yhä uudelleen toistuvaan kysymykseen siitä, onko vapauden ideoiden ja käsitteen kaaokseen tuotavissa jonkinlaista systemaattisuutta¹.

Verrattuna *negatiiviseen, positiiviseen ja republikanistiseen* vapauden käsitteeseen kutsunkin Oakeshottin ajatusta vapaudesta 1970-luvulla vapaasti, en kirjaimellisesti, *neljänneksi* vapauden käsitteeksi. Vaikka Quentin Skinnerin mukaan kolme eri vapauden käsittämisen traditiota ovat erilaisia ja toisistaan poikkeavia, katson, että

Oakeshottin käsitys on toisaalta negatiivisen ja republikanistisen käsitteen yhdistelmä, toisaalta se myös tuo jotain uutta vapauden käsitteen ymmärtämiseen. ”Postmodernin” ajattelun tavoin vapaus edellyttää ”tiedostettua kontingenssia” ja se korostaa historian ja historiallisuuden merkitystä vapauden olemassa olon ja käsittämisen kannalta. Ihminen, joka on ”todella vapaa” ymmärtää olevansa kiinni ympäristössään, omansa ja muiden historian tuote, mutta toisaalta vapaa ja pakotettu tekemään valintoja aina toimiessaan. Ulkoinen ympäristö on useimmiten Oakeshottille ymmärrettävissä mahdollisuudeksi, ei pakoksi, ja toisaalta tietoisuus vapauttaa toimijan pelkästä riippuvuudesta ympäristöönsä nähden.

1940-luku: Negatiivinen vapaus

Isaiah Berlinin kuuluisassa jaottelussa positiivisen ja negatiivisen vapauden välillä hänen suosimansa negatiivinen vapaus on rajoittamisen poissaoloa. Rajoittaminen tar-

koittaa ihmisen vapauden riistämistä.² Tämä negatiivinen vapauden määritelmä on vastaus kysymykseen siitä, mikä toimijan tai ryhmän oma alue on ja millä alueella näiden tulisi saada toimia vapaasti ilman, että toiset puuttuvat asioihin.³ Se määrittää toisin sanoen rikkumattoman yksityisen piirin ja toisaalta myös poliittisen vapauden piirin sellaisena alueena, jolla toimijoiden on saatava vapaasti olla ja toimia. Positiivinen vapauden määritelmä sen sijaan vastaa kysymykseen siitä mikä tai ketkä ovat kontrollin ja asioihin puuttumisen lähteitä. Positiivinen vapaus on nimenomaan vapautta johonkin, ja usein se ilmenee itsensä tai itsen todellisen olemuksen toteuttamisena poliittisessa teoriassa. Näin vapaus lähestulkoon sulautuu auktoriteettiin.⁴ Berlin kiteyttää suhteen niin, että negatiivisen vapauden kannattajat haluavat hävittää auktoriteetin sinänsä, kun taas positiivisen vapauden puolestapuhujat haluavat sijoittaa sen omiin käsiinsä.⁵

Berlin on vankkumaton arvopluralismin kannattaja ja hänen mukaansa politiikkaa ei voi olla ellei tunnusteta, että on olemassa keskenään yhteen sopimattomia arvoja, jotka voivat olla konfliktissa keskenään. Hän kannattaa myös auktoriteetin tai määräysvallan jakamista yhteiskunnassa; hänen mukaansa rajoittamaton valta kenen tahansa käsissä on lopulta tuhoisa. Berlinin Hobbes-tulkinnan mukaan auktoriteetti ja vapaus ovat ristiriidassa keskenään, eikä Hobbesilla myöskään ollut ”julkeutta” kutsua sopimuksella pystytettävää auktoriteettia vapaudeksi.⁶

Negatiivinen vapauskäsitteys on leimallinen Oakeshottin tuotannolle heti toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Hänelle vapaus brittiläisessä yhteiskunnassa merkitsee nimenomaan liian vahvojen valtakeskitymien poissaoloa ja vallan jakautumista pienempien toimijoiden kesken. Erityisesti hän vastustaa omistamiseen liittyvien monopolien valtaa ja näistä erityisesti suurten ammattiliittojen valtaa. Näin ollen hänen konservatiivinen puoluekantansa on melko selkeä aikalaismuutoksissa, jossa sosialistinen hallitus uudistusohjelmineen astui valtaan yli kuudeksi vuodeksi vuonna 1945. Tänä aikana nimenomaan ammattiliitot vahvistuivat ja sosialistinen hallitus ajoi läpi muun muassa laajoja terveydenhuollon uudistuksia, mikä taas herätti Oakeshottin, Karl Popperin ja Friedrich A. Hayekin kaltaisissa kirjoittajissa pelkoja jopa sosialistiseen järjestelmään siirtymisestä. Oakeshott vastustaa näin myös liian vahvaa hallitusta; hänen mukaansa hallituksella on valtaa juuri tarpeeksi, kun sitä on enemmän kuin missään muussa valtion sisäisessä valtakeskuksessa. Esseissä *Contemporary British Politics* (1948) ja *The Political Economy of Freedom* (1949) hän vetäekin Berlinin tavoitin rajan auktoriteetin ja vapauden välille. Tässä mielessä Paul Franco on väärässä esittäessään, että jo *Rationalism in Politics* -kirjan (1962) esseissä Oakeshott yrittäisi häivyttää libertaaristen konservatiivien tapaa vetää tarkka raja hallituksen ja yksilön välille.⁷ Vaikka Oakeshott kritisoiakin esimerkiksi luonnonoikeuksien käsitettä ja pitää individualismia historiallisena saavutuksena, auktoriteetin ja vapauden yhdistäminen hänen ajattelussaan seuraa myöhemmin.

Oakeshottin mukaan vapaus on olennaisesti kiinni englantilaisessa elämäntavassa, ei missään abstrakteissa oikeuksissa. Vapaus, jota ”englantilainen libertaari” arvostaa, tarkoittaa toisiaan tukevien vapauksien kokonaisuutta, jossa mikään vapauksista ei ole olemassa yksinään ja jokainen vahvistaa toista.⁸ Erityisen olennaisia vapauksia Oakeshottille ovat yhdistymisen ja yksityisomistamisen vapaudet.

Vallan jakautuminen on ominaista kokonaisuudelle, jossa vapaus vallitsee. Samoin auktoriteetin käyttö on jakautunut yhtäläisesti menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaan vetoamisen välille niin ettei mikään perustavasti dominoi. Erityisesti Oakeshott vastustaa rationalistista politiikkaa, joka pyrkii tiettyyn yhteen ennalta määrättyyn päämäärään koko yhteiskunnan voimin. Hänelle politiikka on keskustelua, jossa menneellä, nykyisellä ja tulevaisuudella kaikilla on ääni.⁹ Kilpailu taloudessa on hänelle tärkeää ja kollektivismi edustaa vapauden vastakohtaa. Hänen mukaansa *laissez faire* on kuitenkin hölynpyölyä, ja kilpailua kuten muutakin elämää ja vapautta olennaisesti edesauttaa eräs englantilaisen elämäntavan kulmakivistä eli laillisuusperiaate (*rule of law*).

Oakeshott kirjoittaa, että ”jos hallituksemme toimet olisivat jatkuvia tai ajoittaisia väliintuloja ihmisten elämään ja yhteiskunnan järjestelyihin mielivaltaisten korjaustoimenpiteiden saattelmana, emme enää voisi pitää itseämme vapaina, vaikka nämä toimenpiteet olisi suunnattu sellaisia valtakeskitymiä vastaan, jotka on yleisesti tunnustettu vaarallisiksi.”¹⁰ Laillisuusperiaate onkin hallinnan metodi, joka on erityisen taloudellinen vallan käytössään. Se edustaa yleisesti tiedettyä ja vakiintunutta suojaavaa rakennetta, joka on erityisen tärkeä vapauden ehto.¹¹ Laillisuusperiaate suojaa ennen kaikkea liian vahvoja hallituksia vastaan, jotka milloin tahansa enemmistö päätöksellä voisivat riistää englantilaiselta jonkin olennaisen osan hänen vapaudestaan.

Tässä Oakeshott on samoilla linjoilla Hayekin kanssa. He argumentoivat laillisuusperiaatteen puolesta toisen maailmansodan jälkeisen Britannian kontekstissa erityisesti keskussuunnittelua ja kollektivismia vastaan. Hayekin mukaan laillisuusperiaate estää tehokkaasti hallitusta loukkaamasta ihmisen vapautta *ad hoc* -toimenpiteillä. Se on myös liberaalin ajanjakson suurimpia tietoisia saavutuksia ja Hayekin mukaan ihminen on vapaa, kun hän voi tavoitella henkilökohtaisia halujaan ja tavoitteitaan tunnettujen pelisääntöjen puitteissa.¹² Laillisuusperiaate sitoo lainsäädäntöä ja suojelee yksilöä hallituksen toimenpiteitä vastaan, sillä se rajoittaa lainsäädännön aluetta formaaleihin yleisiin sääntöihin. Toisin sanoen, sääntöihin, jotka eivät kohdistu tiettyihin ihmisyksilöihin.¹³

Oakeshottin ymmärrys laillisuusperiaatteesta on siis pitkälti samankaltainen kuin Hayekin, mutta myös heidän painotustensa ero on tärkeä. Oakeshott ei esimerkiksi viittaisi Kantiin tärkeänä lähteenä brittiläiselle laillisuusperiaatteen käytännölle, vaan yhdistää sen erottamattomasti brittiläiseen poliittiseen traditioon. Vallinnan vapaus on erittäin tärkeä hänen 1940-luvun lopun

”libertaariselle” käsitykselleen vapaudesta. Tätä vapautta hän ylistää elintärkeänä brittiläiselle yhteiskunnalle ja traditiolle, ja osana sitä vapautta on myös vaalittava. Oakeshottille vapaus on olennaisesti siis historiallinen saavutus, ei jäätynyt ideologia tai tradition ulkopuolinen määritelmä, kuten esimerkiksi Harold J. Laskin tasa-arvon ja vapauden käsitteellinen yhdistäminen oli vielä 1935 antanut ymmärtää. Vaikka laillisuusperiaate on melko lujasti piirtynyt poliittiseen traditioon, on se Oakeshottin mukaan silti muutettavissa poliittisin keinoin, vaikka tämä ei ole juurikaan toivottavaa. Laillisuusperiaate ja vapauden käsittäminen on Oakeshottilla kiinnitetty myös politiikkaan ymmärrettynä *keskustelevana aktiviteettina*. Mahdollisuus erimielisyyteen ja konfliktiin on rakennettu sisään parlamentaarisiiin proseduureihin. Oakeshottin toiveet vapauden säilymisestä 1940-luvun lopun poliittisessa kontekstissa on sidottu ennemminkin tällaiseen politiikan tapaan kuin Hayekin ”suunnitelmaan vastustaa kaikkia suunnitelmia”¹⁴. Siinä missä Hayek ja Laski ovat jotakuinkin yhtä mieltä siitä lordi Actonin lausumasta, että ”vapaus” (eri tavoin ymmärretty) ei ole keino korkeampaan poliittiseen päämäärään vaan itsessään korkein päämäärä¹⁵, niin Oakeshottin pointti on toinen. Vapaus on olennainen ja elimellinen osa brittiläistä poliittista traditiota, toista ei ole sellaisenaan olemassa ilman toista.

1950–1960-luvut: Riippumattomuuden tila

1940-luvun lopun kirjoituksissaan Oakeshott kieltää Berlinin tavoin, että vapaus lisääntyisi jos jokin sen ulkopuolinen ominaisuus, esimerkiksi juuri tasa-arvo, lisääntyy, vaan katsoo, että siitä joutuu maksamaan jonkin vapauden aspektin menettämällä. Oakeshott suhtautuikin erityisen kielteisesti argumenttiin, jonka mukaan turvallisuus lisäisi automaattisesti vapautta ja sanoo eksplisiittisesti, että monet ovat valmiita vaihtamaan vapauden turvallisuuteen. Hän kirjoittaa, että rationalistisen politiikan yksi määräävä piirre on liioiteltu halu ja toive turvallisuudesta¹⁶.

Muun muassa turvallisuus ja vauraus ovat ”huonoja kauppvoja jopa ihmiselle, joka arvostaa näitä asioita enemmän kuin vapauttaan,” koska nämä saattavat ihmisen orjuuden kaltaiseen tilaan¹⁷. Oakeshott kirjoittaaakin, että ”vakiintunut tyrannia ei voi ikuisesti salata luonnettaan muilta paitsi suostuvaisilta orjilta.”¹⁸ Suunnittelijat ovat keskinkertaisia ihmisiä, joten odotamme suuret saavutukset, katastrofit ja persoonallisuudet jäävät suunnitelmatilassa pois kuvasta. Tämän vuoksi ihmiset eivät itse epäile elävänsä despotian alla: ”...kun etsimme Cromwellia, löydämme vain Clem Atleen.”¹⁹ Oakeshottin mukaan ”ajallamme” onkin yksi erehtymätön viesti annettavanaan; tyrannia voi nousta keskinkertaisuudesta ja despotismi alemmuuden tunteesta.

Tätä ajatustaan vapaudesta lähestulkoon turvallisuushakuisuuden vastakohtana Oakeshott kehittää erityisesti esseessään *Mass Men in Representative Democracy* (1961).

Hän käsittelee ”yksilön” ja ”epäyksilön”²⁰ muotoutumista eurooppalaisessa historiassa. Siinä missä yksilö nauttii vapaudestaan ja sietää epävarmuutta, epäyksilö etsii suojaa vaikka tyrannin helmoista ja on nimenomaan valmis kauppaamaan vapautensa suojaa etsiessään. Epäyksilö muistuttaa tunnetilaltaan hyvin paljon Skinnerin *Kolmas vapauden käsite* -luennossaan ja *Liberty before Liberalism* -teoksessaan kuvaamia ihmisiä, jotka ”tiedostavat elävänsä toisen tahdolle alistettuina,”²¹ ja joista on tullut niin piittaamattomia ja kehoja ettei heiltä voi odottaa enää mitään²².

Oakeshottin mukaan ”yksilöys” on siis historiallinen saavutus. 1300- ja 1400-luvulla yksilön hahmo alkoi selvemmin erottua yhteisöllisestä elämäntavasta. Tämän henkilötyypin tai luonteenlaadun ympärille vahvistui eettinen ja jopa metafyyminen teoria. Sen ympärille muodostui sille sopiva hallitustapa ja se modifioi poliittisia tapoja ja instituutioita.²³ Hobbesista alkaen lähes jokainen moderni tutkielma moraalista alkaa hypoteesilla ihmisestä, joka tavoittelee itse valitsemiaan tavoitteita²⁴. Tämän itse valitsevan ihmisen ympärilleen pystyttämää hallitsemisen tapaa me kutsumme ”moderniksi edustukselliseksi demokratiaksi”²⁵.

Jotta hallitus voi kääntää ihmisten intressit oikeudeksi ja velvollisuuksiksi sen tulee täyttää kolme attribuuttia. Ensinnäkin vain keskittämällä kaikki auktoriteetti yhteen keskuksen pystyy esiin tuleva ihmistyyppi pakenemaan perheen, kirkon, paikallisen yhteisön ja killan yhteisöllisiä paineita. Toiseksi hallituksen on oltava suvereeni. Kolmanneksi sen tulee olla tarpeeksi vahva suojellakseen järjestystä, jota ilman yksilöyden tavoitteet eivät voi realisoitua, mutta ei niin vahva, että se itsessään muodostaisi uuden uhkan yksilöydelle. Jo näissä määritelmässä näemme, että Oakeshott ei aseta auktoriteettia sinänsä uhkaksi vapaudelle, vaan vapaus edellyttää sitä, mutta vastustaa liian suuria valtakeskittymiä. Voidaan sanoa, että Oakeshottin valtakäsitys on tässä vaiheessa ”liikkeessä”. Edustuksellisessa demokratiassa laki on ollut suosiollinen ihmisten erilaisten päämäärien tavoittelulle; se on muodostanut hyvin ymmärretyin ehdon ihmisen ”vapaudelle” (lainausmerkit Oakeshottin).²⁶

Epäyksilö on ihmistyyppi, joka joko olosuhteiden tai temperamentin ajamana on muita heikompi vastaamaan yksilöyden kutsuun ja vaatimuksiin. Monille vaatimus tehdä valintoja ilmaantui ennen kuin kyky tehdä niitä oli kypsä ja näin ollen tämä vaatimus koettiin uhkana.²⁷ Epäyksilö (*individual manque*) koki vapauden uhaksi ja epämuokavaksi siinä missä yksilö koki sen onneksi; kaksi toisistaan poikkeavaa luonnetyypipiä muotoutuivat moderniin Eurooppaan. Näin ollen hallitukset muotoutuivat jo 1500-luvulla vastaamaan myös tämän ihmistyyppin tarpeisiin. ”Reformaation jumalallinen prinssi” ja 1700-luvun ”valistunut despootti” olivat poliittisia keksintöjä, joiden avulla tehtiin valintoja niille, jotka olivat haluttomia tekemään niitä itse²⁸. Myöhemmin tietyn epämuokavuuden tunteen kääntyessä radikaaliksi epäluottamukseksi itsen ja syyllisyydeksi omasta tilasta, epäyksilö muuntui militantiksi vastineekseen ”anti-yksilöksi”, joka

”Vapaus on erottamaton osa ihmisen toiminnan ymmärtämistä.”

haluaa hävittää yksilöyden ja tuhota sen moraalisen arvovallan²⁹. Anti-yksilö tunnisti vähitellen numeraalisen ylivaltaansa yksilöön nähden, ja tämä on Oakeshottin mukaan ehkä suurin modernin politiikan vitsaus.

Oakeshott kuvaa ”anti-yksilöitä” hyvin samalla tavalla kuin Skinner kuvaa riippuvuuden tilassa olevia, ja siten vapaudettomia, yksilöitä. Kun Oakeshott kirjoittaa, että ”anti-yksilöllä” on tunteita pikemmin kuin ajatuksia, impulsseja pikemmin kuin mielipiteitä ja kykenemättömyyttä intohimon sijaan, niin Skinner siteeraa Sallustiusta ja Tacitusta kirjoittaessaan, että orjuus synnyttää väistämättä orjallisuutta, jota leimaa pelko ja epävarmuus³⁰. Samoin Skinner noteeraa 1600-luvun ”demokraattisten herrasmiehien” argumentit, joiden mukaan ”itsevaltiudessa eläviltä katoaa henki, urheus ja sydän eikä jäljelle jää kuin masennus ja häväistys.”³¹ Riippuvuus itsessään aiheuttaa näitä luonteen ominaisuuksia tai piirteitä, ja tietoisuus riippuvaisuudesta saa meidät itsemme asettamaan toimintavapaudellemme rajoituksia ja välttämään tiettyjä valintoja, vaikkei hallitsija estäisikään toimiamme³². Vaikka Oakeshottilla periaatteessa tämä suhde on päinvastainen, myös hän kirjoittaa, että ”massat” ovat johtajiensa keksintöä, sillä anti-yksilölle piti kertoa mitä ajatella ja tehdä hänet tietoiseksi numeraalisen ylivoimansa vallasta³³.

Voimme spekuloida sillä, erottaako tämä riippuvuuden ymmärtäminen ei-vapautena sekä Skinnerin että Oakeshottin teoretisoinnin Berlinin negatiivisen vapauden käsitteestä. Berlinillehän pelkkä kykyjen *puute*

tai epäkapasiteetti ei merkitse vapauden puuttumista, sillä siihen tarvitaan estämistä tai pakkoa. Sen sijaan Skinnerin orjamainen ihminen selvästi menettää tietyn ”kapasiteetin” vapauteen ja toisaalta Oakeshottin ”anti-yksilön” moraaliseen olemukseen ei kuulu ”vapaus” ja ”itseäärääminen” vaan ”tasa-arvo” ja ”solidaarisuus”³⁴. Moraalin ytimeen kuuluu se, että ihmiskuntaa yritetään saada yhden ”yleisen hyvän” tilan alle, joka ymmärretään itsenäisenä entiteettinä, eikä suinkaan erilaisina hyvinä, joita yksilöt voivat itse etsiä. Hallitus ymmärretään arkitehdin roolissa tai yhteisön ”yhteisen hyvän” vaalijana, hallitsija ei ole ihmisten pyrkimysten erotuomari vaan yhteisön moraalinen johtaja³⁵. Jos ”parlamentaarinen hallitus” vastaa yksilön luonnetta niin ”massaihmissen” luonnetta vastaa ”populaarihallitus”. Tämän kaltaiselta hallitukselta anti-yksilö vaatii oikeutta ”nauttia onnesta” sen sijaan että tavoittelisi onnea ja hän myös samastaa onnen nimenomaan turvallisuuteen. Oakeshottin mukaan hän etsii turvallisuutta siksi, että hänen ei tarvitse tehdä valintoja itse eikä tarvitse kohdata elämän vaikeuksia omien resurssiensa pohjalta, eikä hän myöskään etsi turvaa siltä, että häneltä mielivaltaisesti estetään hänen omien preferenssiensä tavoittelu. Kuten Skinnerin ”riippuvaiset” hän etsii sosiaalista suojelijaa, joka päästää hänet itsemääräämisen taakasta³⁶.

”Populaarihallitus” on ”parlamentaarisen hallituksen” muunnelma, joka pyrkii vastaamaan anti-yksilön tarpeisiin. Oakeshott kirjoittaa, että massat toivat tärkeän muutoksen kansanedustajan luonteeseen; ”hänen ei täydy olla yksilö, vaan mandaatin haltija, joka on varustettu tehtävällä pakottaa se tietty substantiivinen tila ihmisten olosuhteiden ylle” jota massat vaativat³⁷. Parlamentista tulee työpaja sen sijaan, että se olisi aidon väittelyn tyysija. Samoin massat luovuttavat hallituksilleen erittäin suuresti lisääntyneen vallan; näin he saattavat itsensä riippuvaisuuden tilaan, jossa hallitus voi milloin tahansa puuttua heidän elämäänsä. Tässä mielessä Oakeshottin vapauden ja ei-vapauden määritelmä muistuttaa siis Skinnerin kolmannen vapauden käsitteen määritelmää ei-riippuvuutena ja ei-vapautta riippuvuutena. Kuitenkin Oakeshott eroaa Skinnerin siteeraamista neoroomalaisista kirjoittajista siinä, että hän ei missään nimessä nimitäisi kansalaiseksi ”täysimmässä klassisessa mielessä” sellaista ihmistä, joka omistaa elämänsä julkiselle palvelukselle yhteisen hyvän nimissä³⁸.

1970-luku: Vapaus

Esseessään *Introduction to Leviathan* (1975) Oakeshott määrittelee Hobbesin sekä nominalistiksi, skeptikoksi että individualistiksi. Hobbes aloittaa uuden poliittisen ajattelun tradition; keskeinen käsite ei enää ole ”Rationaalinen Tahto”, vaan ”Tahto ja Keinotekoisuus” (”Will and Artifice”)³⁹. Valtio on tahtojen muodostama keinotekoinen kokonaisuus, jossa auktoriteetti on luovutettu suvereenille. Oakeshottille Hobbesin ihmiset ovat omien maailmojensa ja itsensä tekijöitä⁴⁰. Hobbesin yhteenliittymä ei sisällä viitteitä universaaliin järkeen tai

viisauteen auktoriteetin lähteenä. Auktoriteetti juontaa juurensa ainoastaan vapaachtoiseen sopimukseen, jonka ihmiset tekevät. He luovuttavat osan omasta vallastaan suvereenille, ja vain tähän perustuu suvereenin auktoriteetti. Oakeshottille Hobbes ”ei ole absolutisti juuri siitä syystä että hän on autoritäärinen.”⁴¹ Tällä hän tarkoittaa sitä, että Hobbes on skeptikko järjen suhteen, oli se sitten suvereenin ”keinotekoinen järki” tai luonnollisen ihmisen järki. Tämä myös erotti Hobbesin ajattelun hänen aikansa tai minkä tahansa ajan rationalistisista diktaattoreista.⁴² Oakeshottin mukaan nimenomaan ”Järki”, ei auktoriteetti, on tuhoisa yksilöllisyyden kannalta. Ihmisen vapaus Hobbesin yhteenliittymässä säilyi siksi, että suvereenin valta on laillisuusperiaatteen ohjaama; hänen lakinsa koskevat yhtäläillä kaikilla ja ovat tiedettyjä. Samoin lain hiljaisuudet muodostavat lisävapauden elementin ihmiselle; ”siinä missä laki ei puhu, on ihminen suvereeni itsensä suhteen”⁴³. Hobbes ei oleta yleistä tahtoa tai yleistä hyvää, hänen mukaansa edustajan auktorisointi tehdä valintoja puolestamme ei tuhoa yksilöllisyyttämme. Niin kauan kuin ymmärrämme, että auktoriteetin tekemä valinta ei ole minun, vaan se tehdään puolestani, ei tule sekaannusta tahtojen kesken⁴⁴.

Oakeshott liittyy siis auktoriteetin olemassa olon ihmisen vapauteen; ne eivät ole toisilleen automaattisesti vastakkaisia kuten pelkässä negatiivisessa vapauden käsittämässä. Tässä on kuitenkin syytä huomioida, että puhun pelkästään Oakeshottin Hobbes-tulkinnasta, esimerkiksi Berlinin näkemys Hobbesista on toinen. Toisaalta auktoriteetti ja vapaus eivät ole lähes identtisiä, kuten positiivisessa vapauden käsittämässä⁴⁵, vaan ihmisen vapaus säilyy juuri siinä ettei auktoriteettia samasteta ihmisten tahtoon. Verrattuna Oakeshottin omaan *kansalaisyhteenliittymän* (*civil association*) käsitteeseen Hobbesin konstruktio on kuitenkin *yritys-* tai *projektiyhteenliittymä* (*enterprise association*), sillä se perustuu sopijaosapuolten väliseen suostumukseen ja on toisaalta tarkoitettu rauhan ylläpitämistä varten. Oakeshottin teoksen *On Human Conduct* kansalaisyhteenliittymän käsitteestä nämä molemmat attributit ovat poissuljetut.

Yritysyhteenliittymän ideaalityyppi on yhteenliittymä, joka strukturoituu yhteisen tavoitteen ympärille. Vapaus perustuu vapaachtoiseen jäsenyyteen ja sen purkamisen mahdollisuuteen ja auktoriteetin legitimitettiin juontaa yhteisestä tavoitteesta. Määritelmän mukaisesti yritysyhteenliittymä on myös lopetettavissa; yhteinen sopimus voidaan irtisanoa yhteisellä sopimuksella tai kun sovittu tavoite on saavutettu. Kun näin tapahtuu luonnollisesti myös yritysyhteenliittymän säännöt lakkaavat olemasta valideja, sillä ne ovat ennen kaikkea keinoja saavuttaa tavoiteltu päämäärä.⁴⁶ Esimerkkinä yritysyhteenliittymästä Oakeshott mainitsee muun muassa paloaseman, jonka yhteinen tarkoitus on estää ja sammuttaa tulipaloja. Periaate on toisin sanoen melko helppo ymmärtää.

Kansalaisyhteenliittymä sen sijaan pohjaa tiedettyihin sääntöihin. Sen jäsenillä ei välttämättä ole mitään muuta yhteistä kuin näiden sääntöjen auktoriteetin tunnustaminen. He hyväksyvät nämä säännöt hiljaisesti huo-

mioonotettaviksi seikoiksi toiminnoissaan. Kun instrumentaaliset säännöt voivat määrätä ihmistä tekemään jonkin tietyn teon, niin kansalaisyhteenliittymän säännöt eivät voi määrätä jotain tiettyä tekoa, ja tässä mielessä ihmiset ovat vapaita valitsemaan tekonsa eri tilanteissa. Säännöt määrittävät moraaliset ehdot, joissa itse valittuja tekoja suoritetaan. Nämä ehdot eivät vaadi hyväksyntää tai hylkäämistä, ne vain otetaan huomioon valintoja tehdessä. Auktoriteetin tunnustaminen on ainoa yhteinen tekijä, joka yhdistää kansalaiset toisiinsa ja tämä myös tarkoittaa, että tämä yhteenliittymän tapa ei ”vaaranna uskomuksen ja toiminnan välistä linkkiä, joka konstituoivat vapaan toimijuuden.”⁴⁷ Siviilivapaus (*”civil freedom”*) ei ole sidottu valintaan olla tai lähteä yhteenliittymästä, eikä se ole myöskään antanut ”panttivankeja tulevaisuudelle”, vaan valinta on aina vapaa tiettyjen lakien puitteissa. Jos ihminen epäonnistuu havainnoimaan lakia tai tekee rikoksen hän joutuu pakkotoimien kohteeksi, mutta tämä pakkokoneisto ei varsinaisesti kuulu kansalaisyhteenliittymän luonteeseen.

On kuitenkin syytä huomauttaa, että ihmisen vapaus eksistentiaalisena seikkana on eri asia kuin kansalaisyhteenliittymän puitteissa. Ensin mainitussa merkityksessä vapaus on sisäsyntyistä ihmisen toiminnalle siinä mielessä, että se on postuloitu ymmärrykseemme ihmisen toimijuudesta. Postulaatti tarkoittaa tässä kritiikin ulkopuolella olevaa oletusta ideaalityypin koostumuksessa. Näin ollen vapaus on erottamaton osa ihmisen toiminnan ymmärtämistä. *Jokainen* ihmisen teko on vapaa teko, sillä se on älyn osoitus erotuksena sellaisista tapahtumista, jotka ovat esimerkiksi kausaalisia prosesseja.⁴⁸ Älyllisyyden osoitukset ymmärretään tietyn käytännön puitteissa. Käytäntö ei voi määritellä tietyn teon spesifiä sisältöä, mutta se luo kulttuurisen kontekstin, jossa teolle annetaan merkitys⁴⁹. Toimija itse tulkitsee tilanteensa, joka taas on muiden älyllisten tekojen tuote, käytäntö. Hänellä on oltava ja on mahdollisuus valita tilanteessa mielikuvituksensa tarjoamista vaihtoehdoista tietyn käytännön sisällä ja täten hän on vapaa.

Tätä vapauden postulaattia ei tule sotkea ”itseääräimisen” tai ”autonomian” tilaan, jonka toimija joko saavuttaa tai sitten ei⁵⁰. Jokainen tekeminen alkaa reflektiivisen tietoisuuden tilasta eli toimijan itseymmärryksestä tilansa suhteen, ja myös tässä mielessä hänen voidaan sanoa olevan vapaa erotettuna esimerkiksi toiminnasta ymmärrettyinä ”orgaanisen jännityksen” purkamisena tai ohjaamana⁵¹. Arviokyky on olennainen osa ihmisen toimijuutta ja vapautta eikä sitä voida paeta. Se mitä toimija valitsee on aina teko, ei esimerkiksi tarpeen tyydytystä, vaikka hän voi tilanteensa näin nähdäkin. Toimija on myös tietoinen tilanteensa kontingenttiudesta eli siitä, että hänen tilanteensa ja valintansa ei ole ennalta määrätty. Oakeshott korostaa, että toimijalla on ”historia”, mutta ei ”luontoa”, hän on mitä hänestä toiminnassa ja ymmärryksensä kautta tulee⁵². Efraim Podoksikin mukaan Oakeshottin lähestymistapa tekee eron vapaan tahdon, vapaan valinnan ja vapaan toiminnan välillä aikansa eläneeksi. ”Jokainen ihmisen teko on vapaa, koska se ei

koskaan ole ainoa mahdollinen teko. On aina olemassa tietoisuus valinnan mahdollisuudesta tehdä tämä tai tuo teko.”⁵³

On huomattava, että Oakeshottin vapauskäsite ei tyhjenny myöskään ilmaisuihin vapaudesta *jostakin* (*freedom from*) tai vapaudesta *johonkin* (*freedom to*), vaikka se voi sisältää molemmat. Vapaus on pikemmin valitsemista verkostossa, joka koostuu aiempien valintojen tuloksista ja muuttuu edelleen uuden valinnan seurauksena. Käytännöt, traditiot ja muut sellaiset eivät luo ulkoista pakkoa tai edes mahdollisuuksia, vaan ne sisältyvät valintatilanteeseen itsessään.⁵⁴

Kuten Podoksik mainitsee, niin Oakeshott ei suinkaan tarkoita, että esimerkiksi orjat ja vangit olisivat sosiaalisesti vapaita; sosiaalisten suhteiden kontekstissa vapaus ymmärretään toisella tavalla⁵⁵. Vapaus ilmenee Oakeshottille sosiaalisissa suhteissa kahden tyyppisessä kestävämmässä yhteenliittymän tavassa eli juuri siviili- ja yritysytteenliittymässä.

Wittgensteinin tapaan Oakeshott vertaa kansalaisytteenliittymän sääntöjä arkikieleen, joka mahdollistaa tiettyjä lausumia määräämättä niiden sisältöä, vaikkakin tiettyjä sääntöjä tulee noudattaa tehdäkseen itsensä ymmärrettyksi. Tärkeää Oakeshottin kansalaisytteenliittymän käsitteen ja kansalaisvapauden käsittämisen kannalta on se, että sääntöjen/lakien ja auktoriteetin *hyväksymisellä* ei ole sinänsä väliä, ne täytyy vain tunnustaa.

Kun valtio on yleensä ymmärretty pakolliseksi jäsenyyden kannalta, niin ainoastaan kansalaisytteenliittymän kaltaisessa valtiossa ihminen voi olla vapaa. Yritysytteenliittymän kaltaisessa valtiossa sen sijaan ihminen ymmärretään edellisen kappaleen mukaisena ”anti-yksilönä”. Lait kansalaisytteenliittymässä eivät määrää siis tiettyä tekoa vaan ne ehdot, joiden puitteissa valinta on tehtävä. Toimija yhä tunnistaa olevansa kontingentissa tilanteessa, jossa hän tekee tämän tai tuon teon ja on näin ollen vapaa⁵⁶. Verrattuna Hobbesiin, eivät lain hyljaisuudet vaan sen yleisyys muodostaa kansalaisten vapauden lähteen⁵⁷. Lait ovat se konteksti, jossa ihminen valitsee ja ihminen *syntyy* tähän kontekstiin. Podoksik lainaa aiempaa Oakeshottia: ”Yksilöys ei ole luonnollista vaan suuri inhimillinen saavutus. Yksilöyden ehdot eivät ole rajoitteita, ei ole mitään rajoitettavaa. Ja näiden ehtojen korjaaminen ei ole häirintää (elleivät ne ole yläpuolelta tulevia); ne ovat saavutuksen jatkamista.”⁵⁸

Tässä Podoksikin tulkinta tulee lähelle sitä, mitä minä kutsun ”neljänneksi vapauden käsitteeksi” eli Podoksikin mukaan ”tunnistetun kontingenssin” ideaa. Kansalaisvapaus edellyttää valinnan olemassa oloa ja toisaalta se edellyttää älyllisen olennon tietoisuutta sellaisen valinnan olemassaolosta ja tällainen tietoisuus vallitsee vain kun lait käsitetään tarkoitamattomiksi (*non-purposive*). Kontingenssi on tällöin tunnistettua kontingenssia tietyssä ”vapaassa” valtiossa, johon hän on syntynyt ja jossa toiminta on vapaata. Ihminen ei havaitse lakeja rajoitteina vaan toiminnan ehtoina, hän on vapaa.

Podoksik jättää tulkintansa ulkopuolelle kuitenkin toiminnan, jossa lakia halutaan muuttaa oman ja mah-

dollisesti muiden mielen mukaiseksi ja jota kutsutaan kansalaisytteenliittymässä ”politiikaksi” (lainausmerkit Oakeshottin). Tällöin nimenomaan lakien hyväksynnällä ja hyväksymättömyydellä on väliä. Poliitiikka kansalaisytteenliittymässä tulisi käsittää toimintana, jonka muuttuva tavoitteiden asettelu muovaa toimintamme kontingentteja reunaehtoja (säännöt ja lait). Yritysytteenliittymässä ei Oakeshottin mukaan edes voi esiintyä oikeaa politiikkaa vaan ainoastaan pseudopolitiikkaa. Tärkeimmästä organisoitumisen periaatteesta eli päämäärästä vallitsee yksimielisyys tai ainakaan muita tulkintoja ei suvaita. Oakeshott luonnehtiikin politiikkaa vaikeimmaksi mahdolliseksi ihmisen aktiviteeteista, sillä se on erittäin rajattu kohteeltaan ja vaatii hyvin paljon itsehillintää⁵⁹. Kansalaisytteenliittymässä politiikka on deliberaatiota, jonka kohteena ovat lait tai laki ja sen samana pysyttäminen tai muuttaminen. Poliittinen retoriikka kohdistetaan ”auktoriteettiin”, jolla on asemansa myötä mahdollisuus muuttaa laki – reaalielämässä tämä voisi hyvin olla parlamentti. Poliitiikka kohdistuu toisin sanoen: ”kuviteltuun ja toivottuun lakien moninaisuuden tilaan, joka on jollain tavalla toisenlainen kuin sen nykyinen tila ja oletettavasti tämä tila on suotuisampi kuin nykyinen. Poliitiikka on harkintaa, joka tarkentaa ja määrittelee muutoksen syitä, ilmaisuja, jotka on suunniteltu suositteluun ja perustelemaan niitä, ja toimintaa, joka on suunniteltu edistämään muutosta yhdestä asiantilasta toiseen.”⁶⁰ Poliitiikka kohdistuu siihen, mitä pidetään oikeudenmukaisena (*”just”*) toimintana eli periaatteessa elämän tärkeimpiin edellytyksiin valtiossa.

Kansalaisytteenliittymä on toisin sanoen kestävänsä sosiaalisen kanssakäymisen muoto, valtiona *societas*, jossa muutoksen mahdollisuus on sisäänrakennettu systeemiin. Se käy yksiin kansalaisvapauden kanssa; muutoksen suunta ei ole ennalta määrätty ja toisaalta ei konservatiivisesti välttämättä pidättäydytä vanhaan. Ei voida sanoa, että toimiessaan politiikassa ihminen on jotenkin *vapaampi* kuin ”normalisti”, mutta mahdollisuus toimia politiikassa on mahdollisuus vaikuttaa kansalaisytteenliittymän sääntöihin/lakeihin ja näin ollen toiminnan ehtoihin. Näin ollen se tekee *kansalaisytteenliittymästä*, yhdessä sääntöjen formaalisuuden kanssa, mahdollisimman vapaan yhteenliittymän tyyppin. Poliitiikkaa deliberatiivisena aktiviteettina voitaisiin kutsua potenssiin korotetuksi ”tunnistetuksi kontingenssiksi”.

Poliitikon ideaalityyppi tunnistaa kansalaisytteenliittymän säännöistä koostuvaksi. Kansalaisytteenliittymän säännöillä ei ole takanaan mitään muuta varsinaista ”tukea” kuin niiden jatkuva tunnustaminen säännöiksi tai laeiksi. Poliitikko myös tunnistaa, että hänen tehtävänsä on harkita näiden sääntöjen haluttavuutta. Poliittinen toiminta vaatii ”kurinalaista mielikuvitusta”, jossa huomion kohteena on lakien ”säädyllyisyys” (*”civility”*) ja oikeudenmukainen toiminta.⁶¹ Poliitikko myös tunnistaa vastuunsa ”laajennetussa” muodossa; hän on tekemisissä oikeuden määrittelemisen kanssa, joka ei seuraa mitään ennalta määritettyä moraalialia sisältöiltään. Hän joutuu ottamaan vastuun muun muassa moraalien tulkittamisesta

lakiin, mutta Oakeshottin mukaan tämä on melko vapaata siinä suhteessa, että poliitikko kuitenkin toimii ensisijassa suhteessa olemassa olevaan lakiin/säännöstöön, ei moraalisiin sinänsä. Poliitikko ikään kuin toimii ”elävän moraalin” ja lain välissä; hän tunnistaa ne ”vihjeet” (*intimations*), jotka ovat työntämässä esiin muutosta *respublicaan*. Ja poliittinen mielikuvitus voi ”tunnistaa ne ennen kuin ne ovat puolivälissä moraalista horisonttia.”⁶² Myös poliitikon, kuten kansalaisenkin, on otettava niin sanottu hiljaiset säännöt huomioon toiminnassaan. Tässä mielessä niin poliitikko kuin kansalainenkin kansalaisyhteenliittymässä voi olla erään ”vapauden eksistentiaalisen elementin” edessä eli ”haluna ja kompetenssina toimia myös tilanteissa, joissa tila valintojen välissä on pieni eli ottaa vastuuta omista valinnoistaan sen sijaan että kavahtaisi sitä”⁶³.

Oakeshottin kansalaisyhteenliittymän teoretisointia voidaan pitää vakavana yrityksenä pohtia legitimitietin ongelmaa länsimaisessa kontekstissa totalitarismin varjossa ja sen jälkeen. Noël O’Sullivanin sanoin ongelma voidaan muotoilla seuraavasti: ”Kuinka epävoluntaristiseen yhteenliittymään eli valtioon kuulumiseen voidaan tehdä yhteensopivaksi sellaisten ihmisten kanssa, jotka elävät itse valitsemiaan elämiä ja jotka omaavat esimerkiksi erilaiset käsitykset hyvästä elämästä sekä erilaisia identiteettejä, jotka sisältävät jäsenyyksiä monissa erilaisissa yhteenliittymissä?”⁶⁴ O’Sullivan antaa tähän seitsemän vastausta, joista suurimman osan olen jo käsitellyt.

Ensinnäkin lait ja säännöt säännöt/lait erittelevät käyttäytymiselle vain formaalit olosuhteet, jotka pitää ottaa huomioon omia valintoja tehdessä.

Toiseksi kansalaisyhteenliittymän säännöt eivät ole sidottuja mihinkään ulkoiseen päämäärään. Tässä pääsemme käsi ongelmaan, jonka tuottavat esimerkiksi ”yhdenasianliikkeet”, joiden päämäärä voi olla kansalaisyhteenliittymän muuttaminen projektiyhteenliittymäksi. Oakeshottin mukaan tällainen politiikka ei sovi kansalaisyhteenliittymän puitteisiin. Hän toteaaakin eksplisiittisesti, että mikä tahansa halu (*want*) voi aikaansaada muutoksen *respublicassa*, mutta halun (esim. em. kaltainen pyrkimys) täytyy menettää tämä muoto ja muuntua sääntöjen deliberaatioksi. Yhteen päämäärään pyrkivät yhdenmukaiset säännöt eivät sovi kansalaisyhteenliittymän käsitteeseen.

Kolmanneksi säännöt ovat pakollisia vain, koska ne tunnustetaan auktoriteetin omaaviksi, sillä ne on säädetty tietyn vakiintuneen käytännön mukaan.

Neljänneksi säännöt eivät vaadi, että ihminen henkilökohtaisesti hyväksyy niiden sisällön, kansalaisyhteenliittymä ei siis ole sopimusteoreettinen konstruktio.

Viidenneksi kansalaisyhteenliittymä erottelee julkisen ja yksityisen elämän, ei sfäärimäisesti vaan niin, että jokaisessa teossa on julkinen ulottuvuus sääntöjen noudattamisena ja toisaalta yksityinen ulottuvuus siinä, että jokainen teko onnistuu tai epäonnistuu jonkin substantiaalisen tarkoituksen tavoittelemisessa.

Kuudenneksi kansalaisyhteenliittymä ei sulje pois

piiristään muita kuin sellaiset yhteenliittymän muodot, jotka ovat yhteensopimattomia sen kanssa, esimerkiksi salaisen poliisin, joka toimii salaa, mutta ei sellaisia yhteenliittymiä, jotka ovat erilaisia kuin se itse.

Seitsemänneksi kansalaisyhteenliittymään liittyy aktiviteetteja, jotka menevät pelkän sääntöjen kunnioittamisen yli, muuten tämä yhteenliittymä olisi varsin epätäydellinen myös teoreettisena konstruktiona. Nämä ovat hallitsemisen aktiviteetti, toimeenpanovalta, rankaisu sekä sen toteaminen, että tiettyinä aikoina siviilihallitus joutuu toimimaan ”manageriaalisesti”, kuten esimerkiksi sodan aikana.⁶⁵

Aiemmin sanotun perusteella lisäksi vielä politiikan kahdeksanneksi vapauden edellytykseksi O’Sullivanin listaan; kuten jo sanottu, se tekee kansalaisyhteenliittymästä muuttuvan ja liikkuvan, samoin kuten historiallinen ”ihmisluonto”. Eli näin ollen kansalaisyhteenliittymä on ”ainoa moraalisesti siedettävän pakollisen yhteenliittymän muoto” eli valtio.⁶⁶

Neljäs vapauden käsite

Nähdäkseni Oakeshottin vapauskäsitystä voidaan siis vapaasti kutsua neljänneksi vapauden käsitteeksi siinä mielessä, että se tekee eroa sekä berliniläiseen negatiiviseen, positiiviseen että skinneriläiseen republikanistiseen vapauden käsitykseen. Oakeshottin vapauden käsitteeseen sisältää sekä eksistentiaalisen elementin, että kansalaisyhteenliittymässä tapahtuvan vapaan toiminnan. Molemmille on yhteistä se, että ympäristöä ei nähdä negatiivisen vapauskäsityksen mukaisesti esteenä tai pakkona vaan lähinnä toiminnan mahdollistajana.

Toisaalta säännöt ja lait sisältyvät valintatilanteeseen itseensä ja näin ollen myös mahdollistajan käsite ”ympäristöä” kuvaavana sanana on hieman epätarkka. Eksistentiaalisen vapauskäsityksen mukaan ihminen on joka tapauksessa vapaa – hän on aina toimiessaan ”pakotettu” tekemään valinnan. Oakeshott tekee vapauden käsitteessään myös selkeän eron riippuvaisuuteen vapauden vastakohtana. Näin se muistuttaa republikanistista vapauden käsitystä kansalaisyhteenliittymän puitteissa.

Oakeshott ei kuitenkaan näe politiikkaa välttämättömänä tai erityisen tavoiteltavana toimintana vapaalle ihmiselle, vaikka myöhäisessä tuotannossaan politiikkaa toimintana sinänsä arvostaakin. Näin hänen vapauden käsityksensä eroaa skinneriläisestä vapauden käsitteestä. ”Tiedostetun kontingenssin” mukaisesti Oakeshottin idealityyppinen vapauden käsitys sisältää ajatuksen ihmisestä historiallisena, itsestään ja menneisyydestään tietoisena olentona ja näin ollen se ei myöskään helposti sovi uusliberalistisen ajattelun jotakuinkin ”historiattomaan” kontekstiin.

Viitteet

1. Barker 1942, 8
2. Berlin 1998, 193.
3. Berlin 1998, 194.
4. Berlin 1998, 220.

5. Berlin 1998, 237.
  6. Berlin 1998, 235.
  7. Ks. Franco 1990, 420.
  8. Oakeshott 1991, 388.
  9. Oakeshott 1991, 388.
  10. Oakeshott 1991, 388.
  11. Oakeshott 1991, 390.
  12. Hayek 1995, 92.
  13. Hayek 1995, 101.
  14. Oakeshott 1991, 26.
  15. Ks. Hayek 1995, 89.
  16. Oakeshott 1948, 478.
  17. Oakeshott 1948, 484.
  18. Oakeshott 1948, 485.
  19. Oakeshott 1948, 485.
  20. Suom. Anu Kettunen 2005.
  21. Skinner 2003, 42.
  22. Skinner 2003, 40.
  23. Oakeshott 1991, 66.
  24. Oakeshott 1991, 367.
  25. Oakeshott 1991, 368.
  26. Oakeshott 1991, 369.
  27. Oakeshott 1991, 370–371.
  28. Oakeshott 1991, 371.
  29. Oakeshott 1991, 372.
  30. Oakeshott, 373; Skinner 2003, 38.
  31. Skinner 2003, 39.
  32. Skinner 2003, 35.
  33. Oakeshott 1991, 373.
  34. Oakeshott 1991, 374.
  35. Oakeshott 1991, 377.
  36. Oakeshott 1991, 378.
  37. Oakeshott 1991, 379.
  38. Skinner 1998, 87.
  39. Oakeshott 1991, 227.
  40. Gerencser 2000, s. 92.
  41. Oakeshott 1991, 282.
  42. Oakeshott 1991, 282–283.
  43. Oakeshott 1991, 282.
  44. Oakeshott 1991, 281–282.
  45. Berlin 1998, 220.
  46. Soininen 2005, 114.
  47. Oakeshott 2003, 158.
  48. Ks. Podoksik 2003, 59.
  49. Podoksik 2003, 60.
  50. Oakeshott 2003, 37.
  51. Oakeshott 2003, 37.
  52. Oakeshott 2003, 41.
  53. Podoksik 2003, 62.
  54. Soininen 2005, 50.
  55. Podoksik 2003, 62.
  56. Ks. Podoksik 2003, 64.
  57. Ks. Coats 1985, 780; Podoksik 2003, 64.
  58. Oakeshott 1948, 488; Podoksik 2003, 71.
  59. Oakeshott 2003, 180.
  60. Oakeshott 2003, 168.
  61. Soininen 2005, 184.
  62. Oakeshott 2003, 180.
  63. Palonen 2007, 33.
  64. O'Sullivan 1999, 81.
  65. O'Sullivan 1999, 82–83.
  66. Oakeshott 1991, 460.
- Vol. 18, No. 3, 411–436.
- Hayek, Friedrich, A. *Tie orjuuteen* (The Road to Serfdom, 1944). Suom. Jyrki Iivonen. Gaudeamus, Helsinki 1995.
- Gerencser, Steven, *The Skeptic's Oakeshott*. St Martin's Press, New York 2000.
- Kettunen, Anu, *Komedia tulevaisuuden Suomesta*. Pro gradu –työ. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2005.
- Laski, Harold J., *The State in Theory and Practice*. Allen and Unwin, London 1935.
- Oakeshott, Michael, Contemporary British Politics, *Cambridge Journal*, Vol. 1, No. 8, 1948, 474–490.
- Oakeshott, Michael, On Misunderstanding On Human Conduct. A Reply to my Critics. *Political Theory*, Vol. 4, No. 3, 1991, 353–367.
- Oakeshott, Michael, *Rationalism in Politics and other essays*. Liberty Fund, Indianapolis 1991.
- Oakeshott, Michael, *On Human Conduct* (1975). Clarendon Paperbacks, London 2003.
- O'Sullivan Noël, Visions of Freedom: The Response to Totalitarianism. Teoksessa *The British Study of Politics in the twentieth Century*. Toim. Brian Barry, Archie Brown & Jack Hayward. Oxford University Press, Oxford 1999, 63–88.
- Palonen, Kari, Voting and Liberty: Contemporary Implications of the Skinnerian Re-thinking of Political Liberty. *Contributions to the History of Concepts*, 3, 2007, 23–41.
- Pitkin, Hanna, Inhuman Conduct and Unpolitical Theory. Michael Oakeshott's On Human Conduct. *Political Theory*, Vol. 4, No. 3, 1976, 310–320.
- Podoksik, Efraim, Oakeshott's Theory of Freedom as Recognized Contingency. *European Journal of Political Theory*, Vol. 2, No. 1, 2003, 57–77.
- Skinner, Quentin, *Kolmas vapauden käsite* (Third Concept of Liberty, 2001). Suom. Sami Syrjämäki. *niin & näin* -kirjat, Tampere 2003.
- Skinner, Quentin, *Liberty before Liberalism*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Soininen, Suvi, *From a 'Necessary Evil' to the Art of Contingency*. Michael Oakeshott's Conception of Political Activity. Imprint Academic, Charlottesville & Exeter 2005.

Kirjallisuus

- Barker, Rodney, *Reflections of Government*. Oxford University Press, Oxford 1942.
- Berlin, Isaiah, *The Proper Study of Mankind*. Toim. Henry Hardy & Roger Pimlico, London 1998.
- Coats, W. J., Michael Oakeshott as Liberal Theorist. *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 18, No. 4, 773–787.
- Franco, Paul, Michael Oakeshott as Liberal Theorist. *Political Theory*,